

روند تغییرات جمعیت مناطق روستایی طی ۴۰ سال گذشته

□ رجب پناهی

سال ۱۳۷۵ رسیده است. در طول همین دوره، جمعیت شهری از ۵۹۵۳۵۶۳ نفر به ۳۶۸۱۷۷۸۹ نفر و جمعیت روستایی از ۱۳۰۰۱۴۱ نفر به ۲۹۳۰۲۶ نفر افزایش یافته است. به عبارت دیگر، طی ۴۰ سال گذشته (۱۳۳۵-۷۵) جمعیت کل کشور، جمعیت شهری و جمعیت روستایی به ترتیب ۳/۱۸، ۶/۱۸ و ۱/۷۸ برابر شده است. (جدول شماره ۱)

در فاصله بین سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵، در مجموع ۹۹۴۳۵۱۷ نفر به جمعیت شهری اضافه شده، در حالی که، در طول همین دوره فقط ۶۷۶۹۴۲ نفر به جمعیت روستایی کشور افزوده شده است. با توجه به اینکه جمعیت جامعه روستایی در ۱۲۲ ۶۸ سکونتگاه روستایی توزیع شده‌اند^(۱)، می‌توان نتیجه گرفت که سهم هر روستا، در افزایش جمعیت روستایی، در طول ده سال (۱۳۶۵-۱۳۷۵) تقریباً برابر ۱۰ نفر، یا یک نفر در سال بوده است. مقایسه این ارقام در فاصله بین چهار

مقایسه جمعیت و میزان رشد آن در
فاصله ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۳۵، جمعیت کل کشور ۱۸۹۵۴۷۰۴ نفر بوده که پس از گذشت ۴۰ سال، یعنی در سال ۱۳۷۵ این رقم به ۶۰۰۵۵۴۸۸ نفر رسیده است. با مقایسه این ارقام، مشخص می‌شود که جمعیت کشور، طی ۴۰ سال گذشته ۳/۱۸ برابر شده است. متوسط رشد جمعیت کشور در طول این مدت روند کاهشی داشته و از ۳/۱ درصد در دوره ۱۳۳۵-۴۵ به ۱/۹۶ درصد در دوره ۱۳۶۵-۷۵ کاهش یافته است. با این حال، میزان رشد جمعیت روستایی با مقدار رشد جمعیت شهری متفاوت بوده و کاهش قابل ملاحظه میزان رشد جمعیت شهری از ۵ درصد در دوره ۱۳۳۵-۴۵ به ۳/۲ درصد در دهه اخیر (دوره ۱۳۶۵-۷۵)، این میزان نسبت به مقدار جمعیت کل کشور و جمعیت روستایی بسیار بالا است. کل جمعیت کشور از ۱۸۹۵۴۷۰۴ نفر در سال ۱۳۳۵، به ۶۰۰۵۵۴۸۸ نفر در

مقدمه

به جرأت می‌توان ادعا کرد، در مطالعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ... جمع‌آوری اطلاعات، اولین و مهم‌ترین شرط به شمار می‌رود. قبل از آنکه در باره ارائه خدمات زیربنایی به مناطق روستایی و هر برنامه عمرانی دیگر تصمیمی گرفته شود، دستیابی به آمار و اطلاعات درست و دقیق، به عنوان مهم‌ترین و سودمندترین ابزار در زمینه‌های فوق، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. حال که در کشورمان، شاهد تخلیه تأسف بار روستاها هستیم، تا شناخت کافی از ترکیب جمعیت روستاهای کشور در دست نباشد، هرگونه برنامه ریزی در باره جوامع روستایی با شکست روبه رو خواهد شد. لذا، بر کارشناسان و برنامه ریزان توسعه روستایی است که ضمن استفاده از منابع آماری معتبر مانند مرکز آمار، از مأموران جمع‌آوری اطلاعات ماهر، مانند سایر کارشناسان امور توسعه، در برنامه های توسعه استفاده کنند.

دوره سرشماری، نشان می‌دهد که بالا بودن میزان رشد جمعیت شهرها نه به دلیل میزان رشد طبیعی، بلکه معلول عواملی مانند: بالا بودن میزان مهاجرت از روستا به شهر و تبدیل نقاط روستایی به شهر، ادغام بعضی از روستاها به شهر به واسطه رشد فیزیکی بعضی از شهرها و تجمع آبادیا است.^(۲) به عنوان مثال، نقاط شهری از ۴۹۶ شهر در سال ۱۳۶۵ به ۶۱۴ نقطه شهری در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است.^(۳) به عبارت دیگر، در فاصله بین دو سرشماری، تعداد ۱۱۸ نقطه شهری جدید (روستای سابق) به مجموعه شهرها افزوده شده، در حالی که در طی دوره فوق، همین تعداد یا شاید بیشتر از آن (به علت خالی شدن از سکنه) از تعداد روستاهای کشور کاسته شده است. همه اینها، حکایت از گرایش شدید به شهرنشینی و در نهایت حذف پدیده روستا و روستانشینی در کشور دارد. شایان ذکر است افزایش رشد جمعیت روستایی در دهه ۱۳۵۵-۶۵ به دلیل مهاجرت افغانه و سکونت آنان در بخش شرقی کشور و نیز، احتساب جمعیت شهرکهای بزرگی بوده است که در اطراف شهرها شکل گرفته‌اند. بالاخره، تأثیر جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران را که به عنوان عامل تخلیه روستاهای غربی ایران عمل کرده است، باید به مجموع عوامل اضافه کرد.^(۴)

براساس نتایج سرشماری رسمی سال ۱۳۷۵ کل جمعیت کشور بالغ بر ۴۸۸ ۰۵۵ ۶۰ نفر می‌باشد که از

این تعداد حدود ۷۸۹ ۷۸۹ ۳۶ نفر (۱۶/۲ درصد کل جمعیت کشور) در شهرها و ۲۹۳ ۲۶ ۲۳۰ نفر (۳۸/۳۴ درصد کل جمعیت کشور) در روستاها سکونت دارند. چنانکه نمودار تغییرات جمعیت روستایی، شهری و کل کشور نشان می‌دهد، طی سالیان متمادی همواره، جمعیت روستایی بر جمعیت شهری فزونی داشته است. ولی طی ۳۰ سال اخیر، روند تغییرات جمعیت شهری و روستایی به هم خورده و از حدود ۵۸-۱۳۵۷ که مصادف با شروع انقلاب اسلامی در ایران است، جمعیت شهری بر جمعیت روستایی فزونی گرفته است (نمودار شماره ۱)

مقایسه متوسط رشد سالانه جمعیت روستایی، شهری و کل کشور طی سالهای ۷۵-۱۳۵۵، نشان می‌دهد که این رشد در هر سه مورد، دارای روند نزولی بوده، ولی روند کاهشی این میزان رشد در مناطق روستایی بسیار چشمگیر و نگران کننده است. متوسط رشد سالانه جمعیت روستایی از ۱/۱۰ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۰/۲۶ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است. در طول همین مدت، رشد جمعیت شهری و کل کشور به ترتیب از ۴/۹۳ و ۲/۷۱ درصد به ۳/۲ و ۱/۹۶ درصد کاهش یافته است.

بالا بودن رشد سالانه جمعیت شهری در مقایسه با رشد جمعیت روستایی، نه به علت رشد طبیعی که به دلیل مهاجرت روستا-شهری و تبدیل نقاط روستایی به شهر و ادغام بعضی از روستاها در شهرها در پی رشد فیزیکی

شهرها می‌باشد (جدول شماره ۲)

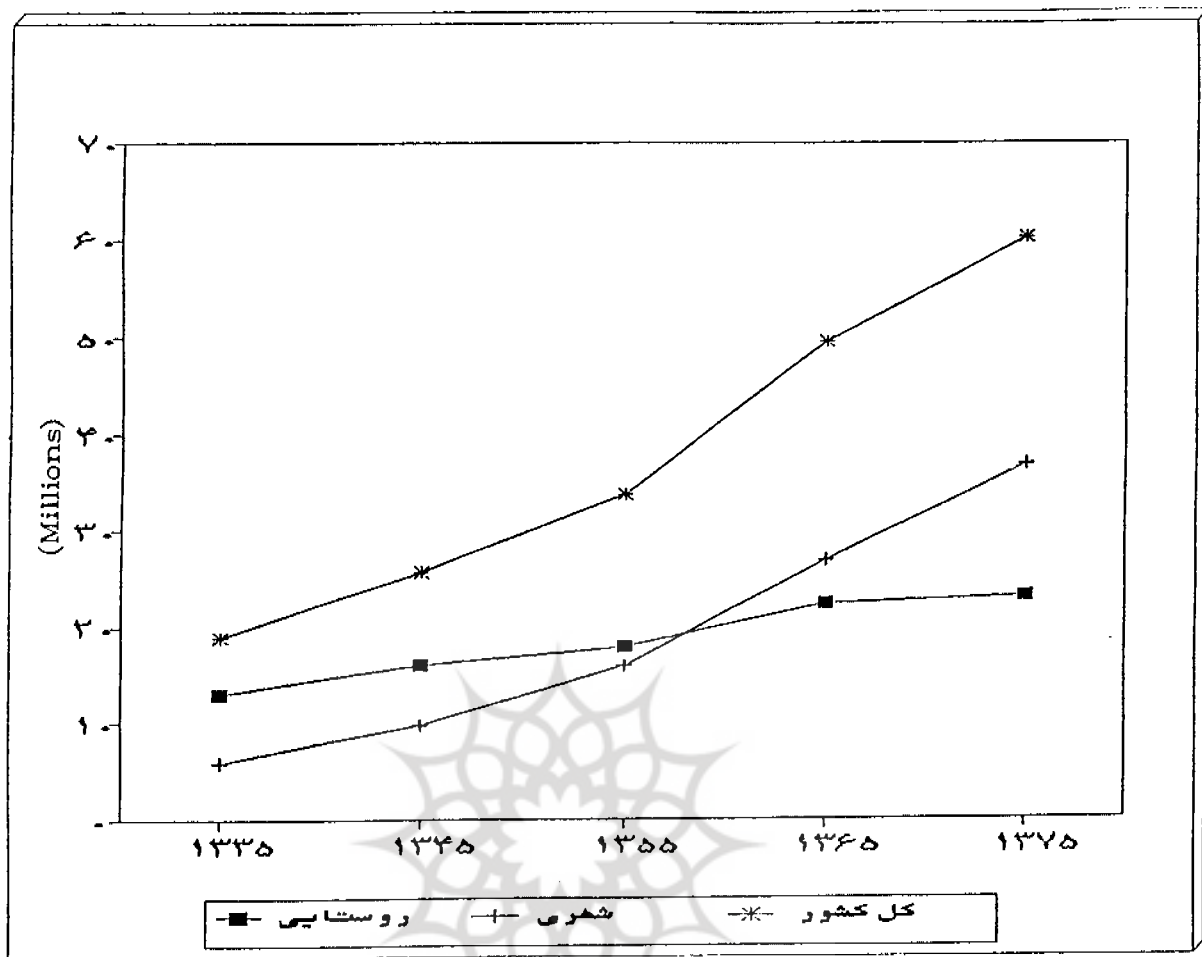
ترکیب سنی

ساختمان سنی از جهت تجزیه و تحلیل فعالیت، آینده نگری جمعیت و استفاده در برنامه‌ریزیهای بلند مدت، مانند: ارائه خدمات زیربنایی و اجرای طرحهای هادی و بهسازی یا هر گونه طرح عمرانی دیگر، تصمیم‌گیری در باره تعداد دانش‌آموزان و افرادی که وارد بازار کار می‌شوند و دهها مورد دیگر، اهمیت به‌سزایی دارد. بنابراین، ترکیب سنی یکی از مباحث مهم جمعیتی به شمار می‌رود. برای آشنایی با چگونگی ساختار سنی جمعیت روستایی می‌توان آن را در چهار گروه ۱۴-۰ ساله، ۳۴-۱۵ ساله، ۵۹-۳۵ ساله و ۶۰ سال به بالا مورد بررسی و مطالعه قرار داد. براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵، درصد کودکان ۱۴-۰ ساله در مناطق روستایی ۴۲/۵۸ درصد است. در حالی که، این نسبت در مناطق شهری ۳۷/۵۸ درصد است. بالا بودن درصد کودکان در این گروه سنی در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری را می‌توان ناشی از بالا بودن تعداد مولید در مناطق روستایی دانست. درصد جوانان ۳۴-۱۵ ساله در مناطق روستایی ۳۳/۵۴ درصد، در برابر ۳۵/۹۷ درصد مناطق شهری است که حاکی از مهاجرت جوانان در این گروه سنی از روستاها به مناطق شهری است. در گروه سنی بزرگسالان ۳۹-۳۵ ساله نیز، تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین مناطق شهری و روستایی مشاهده می‌شود، که نشانگر این واقعیت است که بر خلاف دهه‌های

جدول شماره ۱: روند تغییرات جمعیت در نقاط شهری و روستایی و کل کشور (۷۵-۱۳۳۵)

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵
روستایی	۱۳۰۰۱۱۴۱	۱۵۹۹۴۴۷۶	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۳۴۹۳۵۱	۲۳۰۲۶۲۹۳
شهری	۵۹۵۳۵۶۳	۹۷۹۴۲۲۴۶	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹
کل کشور	۱۸۹۵۴۷۰۴	۲۵۷۸۸۷۲۲	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸

مأخذ: سالنامه آماری کشور ۱۳۷۴ و نرم‌افزار سرشماری ۱۳۷۵ - مرکز آمار ایران

جمعیت روستایی کشور، ساختار سنی و جنسی جمعیت روستایی کشور در سال ۱۳۷۵ را نشان می‌دهد.

ترکیب جنسی

مطالعه نسبت جنسی در مناطق شهری و روستایی از دیدگاه جمعیت شناسی، به ویژه از نظر پی بردن به میزان فعالیت‌های اقتصادی و مهاجرت نیروی فعال روستایی و شهری، اهمیت فراوانی دارد. مقایسه نسبت جنسی در مناطق روستایی نشان می‌دهد: این نسبت به پایین‌ترین حد خود، طی پنج دوره سرشماری رسمی در کشور رسیده است. این امر، نشانگر این واقعیت تلخ است که جمعیت فعال روستایی یعنی مردان، جهت یافتن کار، ادامه تحصیل و انگیزه‌های دیگر، روانه شهرها شده‌اند.

را به دلیل مهاجرت افراد در سنین بالا برای گذراندن دوران بازنشستگی خود، به روستاها و احتمالاً بالا بودن امید به زندگی در جوامع روستایی می‌توان توجیه کرد.

با در نظر گرفتن مجموعه عوامل ذکر شده، می‌توان به این نتیجه رسید که شاخصهای سنی در مناطق روستایی بیش از هر چیز دیگری از عامل مهاجرت تأثیر می‌پذیرد که اهمیت پی‌آمدهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و حتی سیاسی آن در درازمدت و در پهنه سرزمین، بر کسی پوشیده نیست. تمرکز نیروی جوان و فعال در مناطق شهری و سالخورده‌گان و کودکان و زنان (افراد غیرفعال) در روستاها می‌تواند، به رکود اقتصاد در مناطق روستایی منجر شود. (هرم سنی

قبل، در این دوره گروه سنی، بزرگسالان مهاجر، تمایلی به بازگشت به روستاها نشان نمی‌دهند و شهر را به عنوان اقامتگاه همیشگی خود انتخاب می‌کنند. در سال ۱۳۶۵، اختلاف بین مناطق شهری و روستایی در این گروه سنی بسیار ناچیز بود (۲۰ درصد روستایی در مقابل ۱۹/۷۱ درصد مناطق شهری). زیرا، در آن دوره تعداد زیادی از روستاییان پس از کسب درآمد طی دوران جوانی به روستا بازمی‌گشتند.^(۵)

گروه سنی ۶۰ سال به بالا، تنها گروه سنی است که در آن مناطق روستایی بر مناطق شهری پیشی گرفته است. (روستاها با ۷/۴۳ درصد در برابر مناطق شهری با ۶/۱۲ درصد). این اختلاف محسوس بین مناطق روستایی و شهری

نسبت جنسی در مناطق روستایی در سال ۱۳۳۵ معادل ۱۰۲/۳ بوده که این نسبت در سال ۱۳۴۵ به ۱۰۶/۴ افزایش یافته است.

این نسبت دوباره در سال ۱۳۵۵ به ۱۰۳/۲ و در سال ۱۳۶۵ به ۱۰۳/۸ کاهش یافت و بالاخره، در آخرین دوره سرشماری (۱۳۷۵)، این نسبت به پایین‌ترین حد خود در طول پنج دوره رسمی سرشماری (۱۰۱/۶)، کاهش یافته است. شایان ذکر است، نسبت جنسی کل کشور و مناطق شهری نیز، در طی این دوره به پایین‌ترین حد رسیده است. نسبت جنسی در سال ۱۳۷۵ برای کل کشور و مناطق شهری به ترتیب ۱۰۳/۲۹ و ۱۰۴/۳۹ می‌باشد. احتمالاً، جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران و شهید و مفقودالاثر شدن تعداد زیادی از جوانان کشور و کنترل موالید (چون به نظر می‌رسد با افزایش موالید نسبت جنسی افزایش می‌یابد)، از مهم‌ترین عوامل کاهش نسبت جنسی در سطح کشور به شمار می‌رود. علاوه بر عوامل ذکر شده، مهاجرت، از عمده‌ترین عوامل کاهش نسبت جنسی در مناطق روستایی است.

باروری

در بحث پویایی ذاتی جمعیت، میزان باروری، مرگ و میر و افزایش طبیعی جمعیت مورد مطالعه قرار می‌گیرد. میزان باروری از طریق نسبت افراد کمتر از یک سال به زنان واقع در سنین باروری یا نسبت افراد ۰-۴ ساله به زنان ۱۵-۴۴ سال محاسبه می‌شود که در اینجا، برای محاسبه میزان باروری شق دوم انتخاب شده است. مقایسه

سطح باروری طی دوره‌های سرشماری نشان می‌دهد که سطح باروری هم در مناطق روستایی و هم در مناطق شهری به پایین‌ترین حد خود، از اولین دوره سرشماری رسمی در سال ۱۳۳۵ تا سرشماری رسمی اخیر (۱۳۷۵) رسیده است. چنانکه در جدول شماره ۶ ملاحظه می‌کنید، سطح باروری در مناطق شهری و روستایی روندی نوسانی داشته است. سطح باروری در مناطق روستایی در سال ۱۳۳۵ بابر ۰/۹۲۱ (در برابر ۰/۷۵۰ مناطق شهری) بوده، که این نسبت در دهه بعدی (۱۳۴۵) به ۰/۹۸۹ (در برابر ۰/۸۳۰ شهری) افزایش می‌یابد. ولی در سال ۱۳۵۵، این نسبت دوباره کاهش یافته و به ۰/۹۴۱ (در مقابل ۰/۶۷۲ مناطق شهری) می‌رسد. دوباره در سرشماری رسمی ۱۳۶۵، سطح باروری افزایش یافته و به بالاترین حد خود (۰/۳۶) در مقابل ۰/۸۴۳ مناطق شهری) طی پنج دوره سرشماری رسمی در کشور می‌رسد. نسبت سطح باروری در سرشماری سال ۱۳۷۵ در مناطق روستایی ۰/۵۴۰ (در مقابل ۰/۳۹۵ مناطق شهری) بوده است. از مقایسه ارقام سطح باروری مشخص می‌شود که طی ۴۰ سال گذشته، سطح باروری هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی به پایین‌ترین حد خود رسیده است. کاهش شاخص سطح باروری در مناطق روستایی و شهری را می‌توان یکی از مهم‌ترین شاخصها، مبنی بر بهبود شرایط اجتماعی و فرهنگی و به ویژه ارتقای سطح بهداشت، گسترش آموزش همگانی و

ارائه خدمات زیربنایی به ویژه در مناطق روستایی به شمار آورد.

توزیع و نسبت جمعیت روستایی در استانهای کشور ۱۳۶۵-۷۵

جدول شماره ۷، توزیع استانی جمعیت روستایی کشور را در فاصله بین دو سرشماری اخیر (۱۳۶۵-۷۵) نشان می‌دهد. طبق سرشماری ۱۳۷۵، استان خراسان با ۱۳۴ ۶۲۲ نفر (۱۱/۳۹ درصد جمعیت روستایی کل کشور) جمعیت روستایی، بیشترین سهم را در جمعیت روستایی کشور و استان قم با ۲۶۹ ۷۵ نفر جمعیت روستایی (۰/۳۳ درصد کل جمعیت روستایی کشور) کمترین سهم از کل جمعیت روستایی کشور را داشته‌اند.

بررسی توزیع جمعیت روستایی کشور بر حسب استانها در سال ۱۳۶۵، نشان می‌دهد که استان خراسان با ۲۷۵۰۲۵۵ نفر جمعیت روستایی و استان ایلام با ۲۱۳ ۲۳۴ نفر بیشترین کمترین جمعیت روستایی کشور را در خود جای داده بودند.^(۶) در دوره فوق الذکر استانهای خراسان، آذربایجان شرقی و مازندران از نظر دارا بودن بیشترین جمعیت روستایی و استانهای ایلام، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد از نظر دارا بودن کمترین جمعیت روستایی در بین استانهای کشور، در مقام های اول تا سوم قرار دارند. ترتیب توزیع جمعیت روستایی کشور در سال ۱۳۷۵، تا حدود زیادی به هم خورده و از این نظر، بین استانها جابه‌جایی‌هایی صورت گرفته است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵، استانهای خراسان، مازندران، تهران، فارس، خوزستان و آذربایجان شرقی با داشتن بیشترین سهم در جمعیت روستایی کشور و استانهای قم، سمنان، یزد، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و بوشهر، با کمترین سهم در جمعیت روستایی در مکانهای اول تا ششم ایستاده‌اند (جدول شماره ۷)^(۷)

جدول شماره ۲: متوسط رشد سالانه جمعیت روستایی - شهری و کل کشور (۷۵-۱۳۵۵)

شرح	۱۳۳۵-۴۵	۱۳۴۵-۵۵	۱۳۵۵-۶۵	۱۳۶۵-۷۵
روستایی	۲/۰۹	۱/۱۰	۲/۳۸	۰/۲۶
شهری	۵/۱۰	۴/۹۳	۵/۴۱	۳/۲
کل کشور	۳/۱۳	۲/۷۱	۳/۹۱	۱/۹۶

جدول شماره ۳: توزیع گروه سنی جمعیت روستایی سال ۷۵

گروه سنی	مرد	زن
۰-۴ ساله	۱۳۹۰۰۹۵	۱۳۱۳۸۳۶
۵-۹ ساله	۱۸۲۴۳۵۶	۱۷۴۴۶۰۵
۱۰-۱۴ ساله	۱۷۹۲۹۶۲	۱۷۳۹۵۴۴
۱۵-۱۹ ساله	۱۳۷۵۳۱۶	۱۴۰۱۴۷۵
۲۰-۲۴ ساله	۱۰۰۵۵۳۶	۱۰۴۳۷۳۴
۲۵-۲۹ ساله	۸۱۶۲۹۷	۸۲۰۰۲۳
۳۰-۳۴ ساله	۶۲۸۶۵۱	۶۳۲۰۱۹
۳۵-۳۹ ساله	۵۵۹۴۵۲	۵۶۹۴۹۴
۴۰-۴۴ ساله	۴۲۷۳۹۵	۴۶۹۴۵۲
۴۵-۴۹ ساله	۳۰۸۱۰۳	۳۷۲۵۹۸
۵۰-۵۴ ساله	۲۵۷۱۹۱	۲۸۸۴۲۵
۵۵-۵۹ ساله	۲۷۱۳۰۹	۲۶۰۷۶۱
۶۰-۶۴ ساله	۳۲۴۱۱۵	۲۶۹۸۱۰
۶۵-۶۹ ساله	۲۶۰۷۳۴	۱۵۶۳۷۷
۷۰-۷۴ ساله	۲۰۸۴۹۹	۱۵۶۳۷۷
۷۵-۷۹ ساله	۸۴۳۴۲	۶۵۸۲۶
۸۰-۸۴ ساله	۳۲۷۸۳	۲۶۹۸۷
۸۵-۸۹ ساله	۱۶۷۸۱	۱۵۸۷۶
۹۰-۹۴ ساله	۹۰۵۰	۱۰۰۱۷
۹۵ ساله و بیشتر	۹۹۶۳	۹۲۶۱
نامشخص	۲۰۴۲	۹۶۰
جمع کل	۱۱۶۰۴۹۷۲	۱۱۴۲۱۳۲۱

مأخذ: نرم افزار سرشماری ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران

چنانکه در جدول شماره ۷ ملاحظه می شود، در سال ۱۳۶۵ بیشترین میزان روستانشینی ۷۱/۵ درصد کل جمعیت استان می باشد که متعلق به استان

کهگیلویه و بویراحمد است و تهران با ۱۳/۶ درصد، کمترین میزان روستانشینی را در بین استانهای کشور

به خود اختصاص داده است. در این سال ۷ استان کشور، اکثریت جمعیت خود را در مناطق شهری و ۱۷ استان اکثریت جمعیت خود را در مناطق روستایی جای داده اند.^(۸)

امانتایج سرشماری ۱۳۷۵ نشان می دهد، روابط حاکم بین شهر و روستا در دهه اخیر (۱۳۶۵-۷۵) بیش از هر زمان دیگری دچار اختلال و بی نظمی شده است. در سال ۱۳۷۵، از ۲۶ استان کشور، ۱۷ استان اکثریت جمعیت خود را در مناطق شهری و ۹ استان اکثریت جمعیت خود را در مناطق روستایی جای داده اند. با توجه به روند تغییرات، می توان پیش بینی کرد که در دهه آینده تمام استانهای کشور، اکثریت جمعیت خود را در مناطق شهری خواهند پذیرفت. براساس نتایج سرشماریه ۱۳۷۵، استان کهگیلویه و بویراحمد با ۶۰/۰۲ درصد و استان قم با ۸/۸۲ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان روستانشینی را به خود اختصاص داده اند.

همان طوری که درصد تغییرات جمعیت روستایی در فاصله بین ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ نشان می دهد (ستون ۴ جدول ۷) ۲۲ استان از ۲۴ استان در فاصله بین دو سرشماری رسمی با کاهش جمعیت روستایی (روستانشینی) مواجه بوده اند و تنها جمعیت روستایی استانهای تهران و هرمزگان به ترتیب با ۲/۰۴ و ۱/۰۴ درصد، افزایش نشان می دهد. در این میان کردستان با ۱۱/۴۸ درصد بیشترین و استان سیستان و بلوچستان با ۳/۲۵ درصد، کمترین کاهش جمعیت روستایی را به خود اختصاص داده اند.

خلاصه و نتیجه گیری:

طی سالیان متمادی، همواره جمعیت روستایی بر جمعیت شهری فزونی داشته، ولی در ۳۰ سال اخیر، روند تغییرات جمعیت شهری و روستایی به هم خورده و از حدود سالهای ۱۳۵۸-۱۳۵۷، جمعیت شهری بر

گروه سنی	جمعیت روستایی	درصد	جمعیت شهری	درصد
۰-۱۴	۹۸۰۵۳۹۸	۴۲/۵۸	۱۳۸۱۲۴۲۷۵	۳۷/۵۸
۱۵-۳۴	۷۷۲۳۰۵۱	۳۳/۵۴	۱۳۲۳۵۱۲۳	۳۵/۹۷
۳۵-۵۹	۳۷۸۴۱۸۰	۱۶/۴۳	۷۴۷۴۹۵۵	۲۰/۳۱
۶۰ و بیشتر	۱۷۱۳۶۶۴	۷/۴۳	۲۲۵۴۲۱۰	۶/۱۲
جمع کل	۲۳۰۲۶۲۹۳	۹۹/۹۸	۳۶۷۸۸۵۶۳	۹۹/۹۹

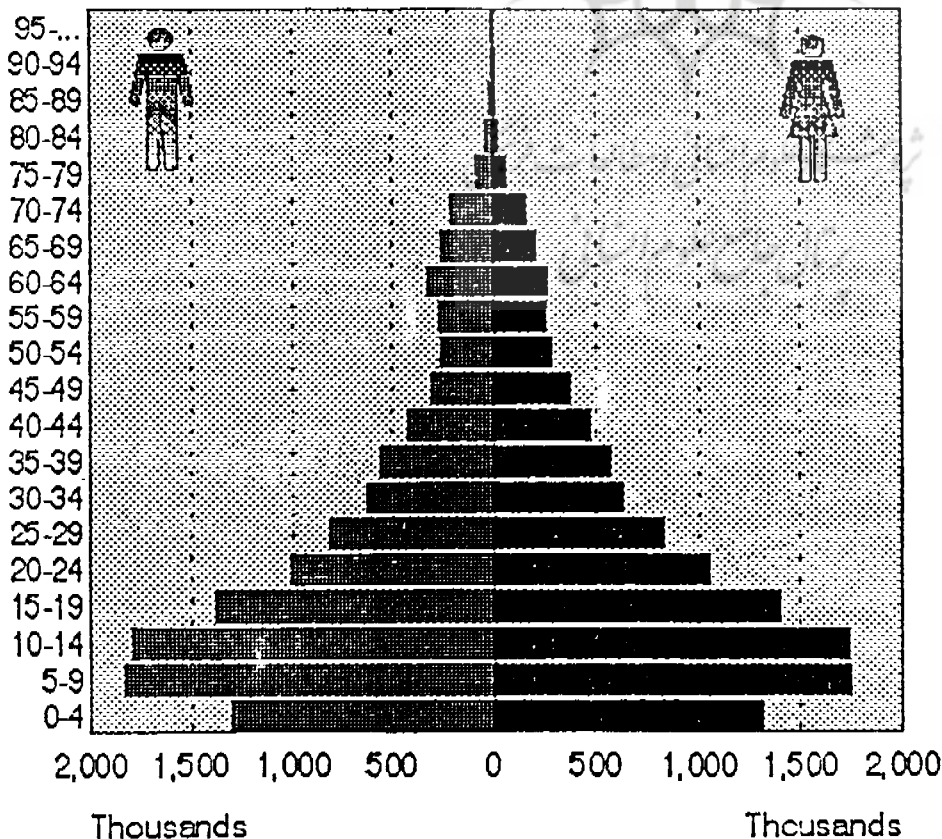
کودکان، زنان و پیران (اقشار غیرفعال) تبدیل می‌شوند و جمعیت فعال به تدریج روستاها را ترک و راهی شهرها می‌شوند. استان خراسان (۱۱/۳۹ درصد) و استان قم (۰/۳۳ درصد) به ترتیب بیشترین و کمترین سهم را در جمعیت روستایی کشور داشته‌اند. در

روستایی نشان می‌دهد که نشانگر مهاجرت جوانان روستایی به شهر و انتخاب شهر به عنوان سکونتگاه دائمی خود می‌باشد. در گروه سنی بالای ۶۰ سال دوباره مناطق روستایی بر مناطق شهری پیشی می‌گیرد و به این شکل، روستاها عمدتاً به مراکز تمرکز

جمعیت روستایی پیشی می‌گیرد و این روند تا به امروز ادامه دارد. متوسط رشد جمعیت روستایی کشور از ۲/۰۹ در فاصله ۱۳۳۵-۴۵ به ۱/۱۰ در فاصله ۱۳۴۵-۵۵ کاهش یافته است. این رشد مجدداً بین سالهای ۱۳۵۵-۶۵ از روند صعودی برخوردار بوده و به ۲/۳۸ رسیده است. رشد مذکور در فاصله ۱۳۶۵-۷۵ به پایین‌ترین حد خود طی ۴۰ سال گذشته رسیده است (۰/۲۶). کاهش رشد جمعیت روستایی نه به دلیل کاهش رشد طبیعی که به علت مهاجرت گسترده روستا - شهری و تبدیل نقاط روستایی به شهرها می‌باشد. در فاصله ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ در مجموع ۹۹۴۳۵۱۷ نفر به جمعیت شهری اضافه شده، در حالی که در همین مدت فقط ۶۷۶۹۴۲ نفر به جمعیت روستایی کشور افزوده شده است. با توجه به وجود ۶۸۱۲۲ آبادی در سطح کشور، سهم هر روستا (آبادی) از این افزایش حدود یک نفر در سال بوده است.

براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵ در گروه سنی ۰-۱۴ ساله مناطق روستایی از شهرها پیشی گرفته است که این امر، حاکی از میزان زیاد مولید در مناطق روستایی است. در گروه سنی جوانان و بزرگسالان، مناطق شهری افزایش قابل توجهی را نسبت به مناطق

نمودار شماره ۲: هرم سنی جمعیت روستایی کشور در سرشماری سال ۱۳۷۵

جدول شماره ۵: نسبت جنسی مناطق روستایی، شهری و کل کشور (در فاصله ۵ دوره سرشماری رسمی)

شرح	مناطق روستایی		مناطق شهری		کل کشور	
	درصد مردان	نسبت جنسی	درصد مردان	نسبت جنسی	درصد مردان	نسبت جنسی
۱۳۳۵	۵۰/۶	۱۰۲/۳	۵۱/۴	۱۰۵/۶	۵۰/۹	۱۰۳/۶
۱۳۴۵	۵۱/۵	۱۰۶/۴	۵۲/۰	۱۰۸/۲	۵۱/۸	۱۰۷/۳
۱۳۵۵	۵۰/۸	۱۰۳/۲	۵۲/۳	۱۰۹/۶	۵۱/۵	۱۰۶/۲
۱۳۶۵	۵۰/۹	۱۰۳/۸	۵۱/۳	۱۰۵/۴	۵۱/۱۵	۱۰۴/۷
۱۳۷۵	۵۰/۳۹	۱۰۱/۶	۵۱/۰۷	۱۰۴/۳۹	۵۰/۸۱	۱۰۳/۲۹

مأخذ: محاسبه

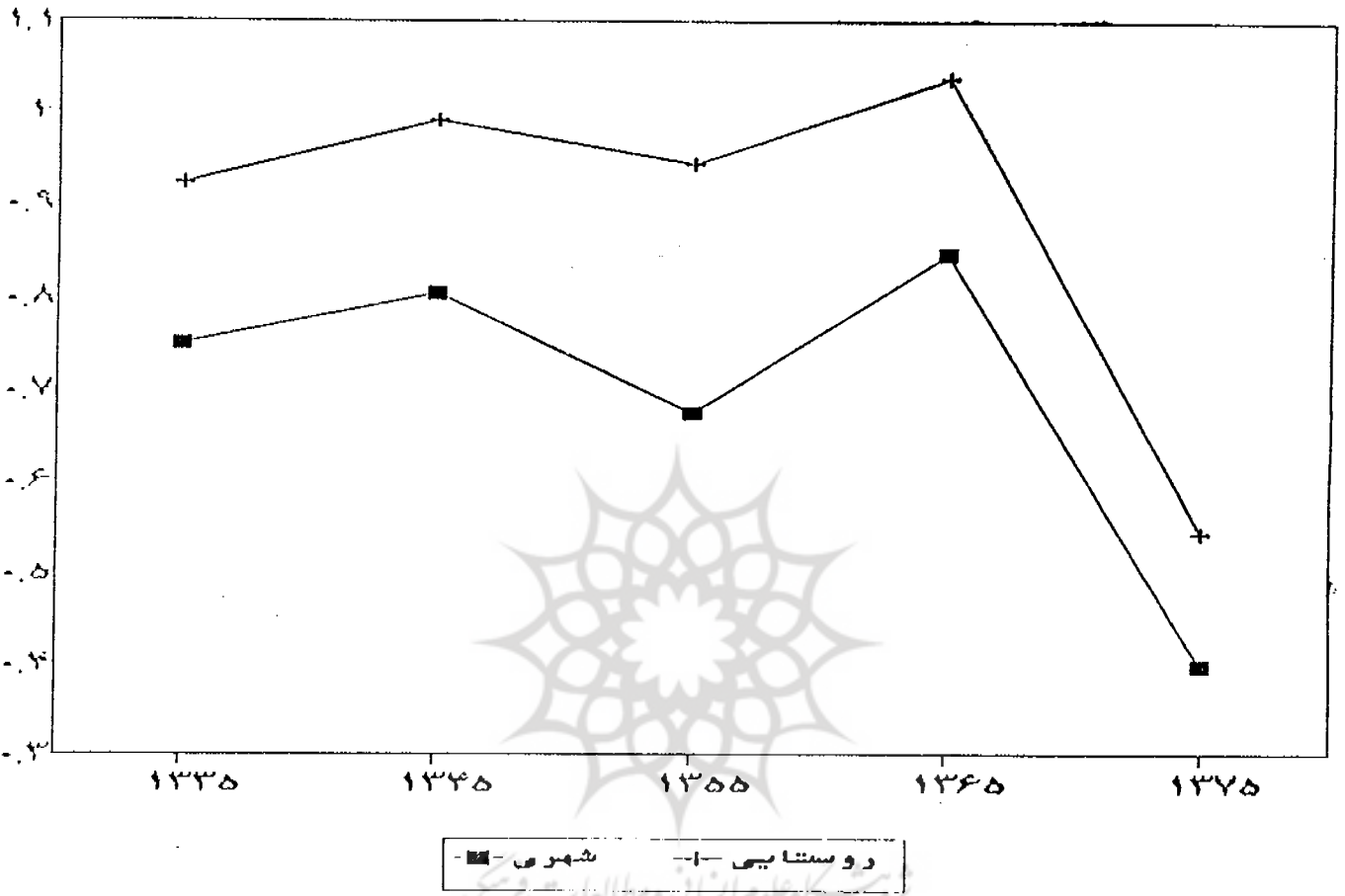
سال ۱۳۶۵ هفت استان کشور، اکثریت جمعیت خود را در مناطق شهری و ۱۷ استان اکثریت جمعیت خود را در مناطق روستایی جای داده بودند. در حالی که در سرشماری ۱۳۷۵ از ۲۶ استان کشور ۱۷ استان اکثریت جمعیت خود را در مناطق شهری و ۹ استان اکثریت جمعیت خود را در مناطق روستایی جای داده‌اند. در این سال، استان کهگیلویه و بویراحمد با ۶۰/۰۲ و استان قم با ۸/۸۲ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان روستانشینی را به خود اختصاص داده‌اند. ۲۲ استان از ۲۴ استان در فاصله بین دوسرشماری رسمی اخیر با کاهش جمعیت روستایی (روستانشین) مواجه بوده‌اند. تنها استانهای تهران و هرمزگان به ترتیب

با ۲/۰۴ و ۱/۰۴ درصد در رابطه با جمعیت روستایی افزایش نشان می‌دهند. بیشترین درصد تغییرات جمعیت روستایی در مقایسه با دوره ۱۳۶۵ مربوط به استان کردستان (۱۲/۸ درصد) و کمترین درصد تغییرات در طول این دوره مربوط به استان سیستان و بلوچستان (۳/۲۵ درصد) می‌باشد. مقایسه نتایج دوره‌های سرشماری رسمی در کشور بیانگر این واقعیت است که پایین بودن میزان رشد جمعیت روستایی نه به علت پایین بودن میزان رشد طبیعی مناطق روستایی، بلکه معلول عواملی نظیر مهاجرت روستاییان به شهرها و تبدیل نقاط روستایی به شهرهاست که همه اینها حکایت از گرایش شدید به شهرنشینی

و حذف پدیده روستا و روستانشینی در کشور دارد. بالا بودن درصد کودکان بین ۰-۴ ساله مناطق روستایی نسبت به شهرها بیانگر این حقیقت است، که میزان موالید در روستاها در مقایسه با شهرها بالاست. فزونی درصد جوانان ۱۵-۳۴ ساله در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی حاکی از مهاجرت جوانان در این گروه سنی از روستاها به شهرها در پی یافتن کار، تحصیل و ... می‌باشد. پیشی گرفتن مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری در گروه سنی بزرگسالان، این حقیقت را روشن می‌کند که مناطق روستایی از نظر شرایط زیست محیطی در مقایسه با شهرها دارای مزیت نسبی است و افراد سنین بالاتر ترجیح می‌دهند، دوران بسازنشستگی و استراحت خود را در مناطق روستایی سپری کنند. تمرکز نیروی فعال و جوانان در شهرها و سالخوردگان، کودکان و زنان (افراد غیرفعال) در روستاها، می‌تواند منجر به رکود اقتصادی روستاها شود. کاهش سطح باروری در مناطق روستایی به پایین ترین حد خود طی ۴۰ سال گذشته، نشانگر رعایت اصول بهداشتی و کنترل موالید در روستاهاست و این شاخص، یکی از مهم ترین شاخص‌ها مبنی بر

جدول شماره ۶: سطح باروری در مناطق روستایی و شهری

دوره سرشماری	روستا	شهر
۱۳۵۵	۰/۹۲۱	۰/۷۵۰
۱۳۳۵	۰/۹۸۹	۰/۸۰۳
۱۳۵۵	۰/۹۴۱	۰/۶۷۲
۱۳۶۵	۱/۰۳۶	۰/۸۴۳
۱۳۷۵	۰/۵۴۰	۰/۳۹۵

کاهش جمعیت روستایی نه به دلیل کاهش طبیعی جمعیت مناطق روستایی که به علت مهاجرت روستاییان به شهرها در پی یافتن کار یا احیانا کار با درآمد بیشتر است. امروزه، به تجربه ثابت شده که ایجاد امکانات و خدمات زیربنایی نظیر آب آشامیدنی، برق، راه، تسهیلات آموزشی و بهداشتی به تنهایی برای ماندن جمعیت در روستاها کافی نیست، بلکه مهم‌ترین و اساسی‌ترین عامل، ایجاد فرصت‌های شغلی و بالا بردن درآمد روستاییان

احتمال زیاد، همه استانهای کشور، اکثریت جمعیت خود را در مناطق شهری جای خواهند داد. کاهش جمعیت روستایی در بعضی از استانها چنان شتابی به خود گرفته که توجه هر چه سریعتر برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان را می‌طلبد.

پیشنهادات

برای بشر کسب، درآمد و ادامه حیات در مسیر رشد و تعالی بیش از هرچیز دیگری اهمیت دارد. آمار، حکایت از آن دارد، که عمده‌ترین عامل

بهبود شرایط اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه ارتقای سطح بهداشت، آموزش همگانی و ارائه خدمات زیربنایی در مناطق روستایی به شمار می‌رود.

توزیع جمعیت در روستاهای ایران، به هیچ وجه یکسان نیست و عواملی نظیر شرایط توپوگرافی، اقلیم و نوع خاک، میزان آب، نوع معیشت و ... در پراکنندگی آن مؤثر است.

با توجه به روند کاهشی سهم جمعیت روستائینی کشور، می‌توان پیش‌بینی کرد که در ۱۰ سال آتی به

جدول شماره ۷: توزیع جمعیت روستایی کشور در سرشماری ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ (درصد)

درصد جمعیت روستایی	جمعیت روستایی کل استان از کل کشور	درصد تغییرات سرشماری ۱۳۷۵	میزان روستانشینی در ۱۳۶۵-۷۵	میزان روستانشینی در استان (درصد) ۱۳۷۵	استان	ردیف
۱۱/۳۹	۲۶۲۲۱۳۴	-۸/۴۵	۴۳/۳۵	۵۱/۸	خراسان	۱
۹/۷۲	۲۳۳۷۹۲۶	-۵/۴۵	۵۵/۵۵	۶۱/۸	مازندران	۲
۷/۷۰	۱۷۷۱۳۰۶	+۲/۰۴	۱۵/۸۴	۱۳/۶	تهران	۳
۶/۹۴	۱۵۹۸۹۱۳	-۵/۳	۴۱/۹	۴۷/۲	فارس	۴
۵/۹۴	۱۳۶۷۹۴۵	-۶/۷۹	۳۶/۵۱	۳۳/۳	خوزستان	۵
۵/۷۳	۱۳۲۰۷۸۸	-۱۱/۶	۳۹/۷	۵۱/۳	آذربایجان شرقی	۶
۵/۱۷	۱۱۹۱۴۸۰	-۸/۹۵	۵۳/۱۵	۶۲/۱	گیلان	۸
۴/۳۷	۱۰۰۷۰۸۷	-۹/۹۳	۲۵/۶۷	۳۵/۶	اصفهان	۹
۴/۰۰	۹۲۲۸۸۳	-۸/۶۶	۴۶/۰۴	۵۴/۷	کرمان	۱۰
۳/۹۴	۹۰۸۵۷۹	-۳/۲۵	۵۲/۷۵	۵۶/۰۰	سیستان و بلوچستان	۱۱
۳/۷۶	۸۶۷۱۱۵	-۱۱/۲۳	۵۱/۶۷	۶۲/۹	همدان	۱۲
۳/۱۱	۷۱۷۰۵۹	-۷/۰۵	۴۵/۲۵	۵۲/۳	لرستان	۱۳
۲/۹۱	۶۷۰۴۵۹	-۵/۵	۳۷/۷۰	۴۳/۲	کرمانشاه	۱۴
۲/۷۸	۶۴۰۶۶۸	-۱۲/۸	۴۷/۶	۶۰/۴	کردستان	۱۵
۲/۶۶	۶۱۳۳۲۶	+۱/۰۴	۵۷/۷۴	۵۶/۷	هرمزگان	۱۶
۲/۵۹	۵۹۶۹۱۶	-	۵۱/۱	**	اردبیل	۱۷
۲/۲۹	۵۴۷۲۶۵	-۴/۳۲	۵۲/۷۸	۵۷/۱	زنجان	۱۸
۲/۲۹	۵۲۷۲۶۵	-۱۳	۴۲/۹	۵۵/۹	مرکزی	۱۹
۱/۸۱	۴۱۷۰۰۵	-۸/۴	۵۴/۸	۶۳/۲	چهارمحال و بختیاری	۲۰
۱/۴۴	۳۳۲۸۸۴	-۵/۹۴	۴۴/۷۶	۵۰/۷	بوشهر	۲۱
۱/۴۰	۳۲۷۶۸۵	-۱۱/۴۸	۶۰/۰۲	۷۱/۵	کهگیلویه و بویراحمد	۲۲
۰/۹۴	۲۱۷۶۳۴	-۱۰/۹	۴۴/۶	۵۵/۵	ایلام	۲۳
۰/۸۱	۱۸۶۵۳۶	-۸/۹۶	۲۴/۸۴	۳۳/۸	یزد	۲۴
۰/۶۹	۱۵۸۹۹۱	-۹/۸	۳۱/۷	۴۱/۵	سمنان	۲۵
۰/۳۳	۷۵۲۶۹	-	۸/۸۲	**	قم	۲۶
۰/۱۰۰	۲۳۰۲۶۲۹۳	-۶/۵	۳۸/۳۴	۴۵/۳	کل کشور	۲۷

